

Міністерство освіти і науки України
Державна наукова установа «Інститут модернізації змісту освіти»
Громадська організація «Ла Страда-Україна»
Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ)
за фінансової підтримки Європейського Союзу

ОСВІТНЯ ПРОГРАМА ГУРТКА
«ВИРІШЕННЯ КОНФЛІКТІВ МИРНИМ ШЛЯХОМ.
БАЗОВІ НАВИЧКИ МЕДІАЦІЇ»

Київ 2018

Автори/авторки: Андрєєнкова Вероніка Леонідівна, Левченко Катерина Борисівна, докт. юрид. наук, професор, Матвійчук Марина Миколаївна, канд. пед. наук.

Рецензенти/рецензентки:

Архипова Світлана Петрівна, докт. пед. наук, професор, завідувач кафедри соціальної роботи та соціальної педагогіки Черкаського національного університета імені Богдана Хмельницького;
Малєєв Денис Вікторович, канд. психол. наук, доцент кафедри психології та розвитку особистості Донецького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти.

Упорядниці: Андрєєнкова В.Л., Лунченко Н.В.

Схвалено для використання в закладах освіти Науково-методичною комісією з проблем виховання дітей та учнівської молоді Міністерства освіти і науки України (протокол № 3 від 01.08.2018р.)

Громадська організація «Ла Страда-Україна»

Київ, 03113, а/с 26,

Тел./факс: +38 (044) 205 36 95

Е-mail: info@la-strada.org.ua

www.la-strada.org.ua, www.facebook.com/lastradaukraine

Національна дитяча «гаряча лінія» (дзвінки безкоштовні)

0 800 500 225 або 116 111 (з мобільного)

<https://www.facebook.com/childhotline.ukraine/>

Онлайн-консультації за адресою: info@la-strada.org.ua

Відео-ролик «Діти про Національну дитячу «гарячу лінію»:

<https://www.youtube.com/watch?v=jGluZExy9lk&t=1s>

Представництво Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні

Email: kiev@unicef.org Вебсайт: www.unicef.org.ua

Facebook: UNICEFUkraine Instagram: UNICEF_Ukraine Twitter: UNICEF_UA

Видання підготовлене в рамках проекту «Створення системи служб порозуміння для впровадження медіації за принципом “рівний-рівному” та вирішення конфліктів мирним шляхом в закладах освіти Донецької та Луганської областей», який впроваджує Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ) та ГО «Ла Страда-Україна» за фінансової підтримки Європейського Союзу. Ці матеріали були розроблені за фінансової підтримки Європейського Союзу. Зміст публікацій є виключно відповідальністю ГО «Ла Страда-Україна» і не обов’язково відображає погляди Європейського Союзу та ЮНІСЕФ.

© Представництво Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ)
в Україні, 2018

© ГО «Ла Страда-Україна», 2018

© Андрєєнкова В.Л., Левченко К.Б.,

Матвійчук М.М., 2018

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Актуальність освітньої програми

Створення мирного середовища як умови встановлення демократичних цінностей є орієнтиром для розбудови держави. Враховуючи сучасний етап соціокультурного розвитку України, необхідно констатувати зміну уявлень про шляхи вирішення конфліктів. Надзвичайно гостро проблема мирного врегулювання конфліктів виділяється в аспекті реформування системи освіти. Заклади освіти ставлять за мету всебічний розвиток дитини, створення умов для засвоєння ефективних моделей поведінки з ровесниками, проте часті явища цькування, булінгу та високий рівень конфліктності серед однолітків не дозволяє в повній мірі досягти поставлених цілей. Тому значних змін потребує система середньої загальної, професійної (професійно-технічної), позашкільної освіти, які мають забезпечити дотримання загальнолюдських прав; формування поваги до прав і свобод людини, нетерпимості до приниження її честі та гідності, фізичного або психічного насильства, а також до дискримінації за будь-якими ознаками; створити атмосферу безпеки в дитячому та молодіжному колективі, забезпечити процес конструктивної комунікації учнівської молоді з оточуючими.

Вирішення означених проблем актуалізує питання побудови безпечного, мирного освітнього простору, який передбачає впровадження в систему освіти технології вирішення конфліктів шляхом співробітництва. Важливими кроками в цьому напрямку є: формування у здобувачів освіти здатності протистояти булінгу, навичок ненасильницької поведінки, побудови конструктивного діалогу, розуміння поняття «мир», усвідомлення власної значущості у миробудуванні, усвідомлення конфлікту як важливої та невід'ємної частини життя, створення особистої мирної стратегії поведінки в конфлікті.

Вагомим кроком у побудові мирного освітнього простору та зменшенні рівня конфліктності в учнівському середовищі можна вважати розробку і впровадження освітньої програми «Базові навички медіатора в навчальному закладі та громаді». Зазначена програма успішно апробована з 2015 року. За цією програмою фахівцями ГО «Ла Страда-Україна» у співпраці з Міністерством освіти і науки України підготовлено більше 200 педагогів-медіаторів та медіаторок. Також означена програма стала підґрунтям для розробки і впровадження навчальної програми та для підвищення кваліфікації педагогічних працівників «Базові навички медіатора в навчальному закладі. Забезпечення участі жінок і дітей у вирішенні конфліктів та миробудуванні» (Схвалено для використання у загальноосвітніх навчальних закладах Науково-методичною комісією з проблем виховання дітей та учнівської молоді Міністерства освіти і науки України (протокол № 3 від 04.10.2016 р.)), яка діє в межах країни на базі регіональних інститутів підвищення кваліфікації педагогічних працівників.

Вище означені програми, теоретичний та практичний матеріал з медіації та відновних практик увійшли в посібник «Розбудова миру. Профілактика і вирішення конфлікту з використанням медіації: соціально-педагогічний аспект» (редкол. Левченко К.Б., Панок В.Г., Трубавіна І.М., Ковальчук Л.Г., Андрєєнкова В.Л.), який схвалено для використання у загальноосвітніх навчальних закладах Науково-методичною комісією з проблем виховання дітей та учнівської молоді Міністерства освіти і науки України (протокол № 3 від 04.10.2016 р.). Програма гуртка «Вирішення конфліктів мирним шляхом. Базові навички медіації», розроблена на основі зазначених програм, посібника «Розбудова миру. Профілактика і вирішення конфлікту з використанням медіації: соціально-педагогічний аспект» (редкол. Левченко К.Б., Панок В.Г., Трубавіна І.М., Ковальчук Л.Г., Андрєєнкова В.Л.) та включає практичний досвід роботи медіаторів Національної медіаторської мережі ГО «Ла Страда-Україна».

Впровадження програми гуртка «Вирішення конфліктів мирним шляхом. Базові навички медіації» передбачено завданнями виконання Закону України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-19 (ст. 6, 12), Державної соціальної програми «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2021 року, затвердженою Постановою Кабінету Міністрів України від 5 квітня 2017 р. № 230-р, Державної цільової програми відновлення та розбудови миру в східних регіонах, затвердженою Постановою Кабінету Міністрів України від 13 грудня 2017 р. № 1071, наказу МОН України від 08.08.2017 № 1127 «Про затвердження

плану заходів Міністерства освіти і науки України щодо розвитку психологічної служби системи освіти України на період до 2020 року». Також складена відповідно до частини другої статті 16 Закону України «Про позашкільну освіту» та наказу Міністерства освіти і науки України від 22.07.2008 р. № 676 «Про затвердження «Типових навчальних планів для організації навчально-виховного процесу в позашкільних навчальних закладах системи Міністерства освіти і науки України» та методичних рекомендацій щодо змісту та оформлення навчальних програм з позашкільної освіти (Додаток до листа Інституту інноваційних технологій і змісту освіти 05.06.2013 р. № 14.1/10-1685).

Мета і завдання Програми

Мета Програми: створення умов для формування громадянських та соціальних компетентностей здобувачів освіти, що передбачає виявлення ними конфліктологічної компетентності, вмінь і навичок вирішення конфліктів мирним шляхом, ненасильницької поведінки та громадянської позиції.

Завдання Програми:

- надати базові теоретичні знання з конфліктології;
- ознайомити з основними засадами миробудування;
- ознайомити з поняттям «насильство», його видами;
- закріпити практичні навички вирішення проявів насильства у повсякденному житті;
- опанувати ненасильницьку модель поведінки;
- відпрацювати практичні навички протидії булінгу;
- сформувати розуміння гендерної рівності;
- сформувати навички протидії дискримінації за статевими, віковими, етнічними, культурними ознаками, віросповіданням, ознаками відсутності/наявності інвалідності тощо;
- сформувати навички вирішення конфліктів мирним шляхом;
- опрацювати поняття «відновні практики», їх роль і значення для закладу освіти;
- ознайомити з цінностями та принципами медіації як інструменту вирішення конфліктів, що базується на врахуванні інтересів сторін конфлікту;
- опрацювати етичні вимоги до медіатора служби порозуміння;
- відпрацювати навички ведення процедури медіації;
- опрацювати вимоги до відбору конфліктних ситуацій для проведення медіацій;
- відпрацювати навички проведення відновної практики «Коло»;
- відпрацювати навички відновлювальної комунікації;
- ознайомити з механізмом діяльності служби порозуміння закладу освіти;
- сформувати розуміння безпечного освітнього середовища;
- сформувати розуміння важливості участі учнівської молоді у миробудуванні та вирішенні конфліктів мирним шляхом;
- сформувати розуміння важливості участі жінок і дітей у розв'язанні конфліктів та миробудуванні.

Основні ідеї Програми

В основі програми «Вирішення конфліктів мирним шляхом. Базові навички медіації» лежить ідея, яка передбачає формування у здобувачів освіти вміння ефективно вирішувати конфлікти, бути толерантними до думки інших, протистояти насильству, булінгу, дискримінації в колективі, брати відповідальність за побудову миру, дотримуватися рівних прав чоловіків/хлопців та жінок/дівчат.

Відтак, концептуальна ідея Програми передбачає формування у здобувачів освіти вміння мирно вирішувати конфлікти, керуватися загальнолюдськими цінностями у спілкуванні з іншими, пропагуючи ідеї миробудування та медіації.

У змісті Програми зроблено акцент на формуванні таких життєвих навичок: ефективна комунікація, управління конфліктами, толерантність, недискримінація, управління емоціями, формування ненасильницької поведінки, цінностей тощо.

Зазначене вище можливе через активне визначення особистістю власної системи цінностей, що проявляється у системі дій людини. Саме тому в основі програми закладено

базові компоненти миробудування: ставлення до миру; знання конфлікту; конструктивна комунікація; мирне врегулювання конфлікту, недискримінація, рівність прав чоловіків/хлопців та жінок/дівчат.

Зміст названих вище базових компонентів розкривається у наступних тематичних розділах:

РОЗДІЛ 1. Усвідомлювати мир: розуміння вихованцями поняття «мир», власної ролі у миробудуванні, формування нетерпимості до насильства, дискримінації, розуміння рівності прав чоловіків/хлопців та жінок/дівчат.

РОЗДІЛ 2. Розуміти конфлікт: ознайомлення з поняттям «конфлікт», його причинами та наслідками, обговорення типології конфліктів, розуміння структури конфлікту, розуміння гендерної складової конфлікту.

РОЗДІЛ 3. Вирішувати конфлікт: аналіз конфліктної ситуації з огляду стилів вирішення конфліктів, аналіз конфліктної ситуації з огляду позицій та інтересів, ознайомлення з етапами вирішення конфлікту.

РОЗДІЛ 4. Спілкуватися в конфлікті: формування навичок активного слухання співрозмовника, формулювання запитань, резюмування та перефразування, надання зворотного зв'язку, формулювання «Я-тверджень».

РОЗДІЛ 5. Прямуємо до розбудови миру: створення вихованцями власної стратегії миробудування у просторі, що їх оточує.

РОЗДІЛ 6. Знати медіацію: усвідомлення необхідності впровадження відновних практик в закладі освіти, формування уявлення про місце медіації серед інших відновних практик та її переваги, усвідомлення необхідності дотримуватися правил та принципів в процесі проведення медіації, аналіз етичних засад роботи медіатора/медіаторки, опрацювання етапів медіації.

РОЗДІЛ 7. Впроваджувати медіацію: оволодіння технологією складання вступного слова медіатора, відпрацювання поведінки медіатора/медіаторки під час індивідуальної зустрічі зі стороною конфлікту, формування навичок проведення медіації, розуміння конфліктів, які можуть бути вирішені за допомогою медіації, обмеження в проведенні медіації.

РОЗДІЛ 8. Працювати в «Колі»: аналіз специфіки техніки «Коло», обговорення необхідності впровадження техніки «Коло» в роботу з учасниками освітнього процесу, формування навичок проведення відновної техніки «Коло».

РОЗДІЛ 9. Створити службу порозуміння: обговорення механізму створення служби порозуміння, розуміння алгоритму діяльності служби порозуміння, аналіз інформаційно-просвітницької кампанії з популяризації медіації та служби порозуміння, розуміння особистої ролі та ролі кожного/кожної в діяльності служби порозуміння.

РОЗДІЛ 10. Практикуми з відпрацювання відповідних тем та питань відновних практик (медіація, «Коло»): відпрацювання навичок визначення позицій та інтересів сторін; аналіз труднощів під час проведення індивідуальних зустрічей; опрацювання історій медіації, обговорення критеріїв успішності виконання угоди сторін.

РОЗДІЛ 11. Практикуми з відпрацювання комунікативних навичок медіаторів: відпрацювання технік ефективної комунікації, розвиток комунікативної компетентності, визначення стилів спілкування медіатора/медіаторки.

РОЗДІЛ 12. Практикуми з опрацювання складних випадків і аналізу відповідності практики стандартам медіації: робота із ситуаціями медіації, аналіз складних ситуацій в медіації, виявлення маніпуляцій в спілкуванні сторін конфлікту, визначення показників, які допомагають вчасно зупинити медіацію, вправи на формування стресостійкості медіатора/медіаторки.

РОЗДІЛ 13. Інноваційні методи відновних практик: опанування сучасних методів, технологій, видів медіації; обговорення сучасних вимог до медіаторів; оволодіння техніками відновних практик.

РОЗДІЛ 14. Проведення кількісного та якісного моніторингу, обговорення його результатів: обговорення сильних та слабких сторін роботи служби порозуміння, пошук ресурсів для розвитку служби порозуміння, планування на основі результатів моніторингу.

Тривалість реалізації Програми

Програма гуртка розрахована на роботу із здобувачами освіти закладів загальної середньої освіти, професійної (професійно-технічної) освіти, позашкільної освіти віком 11-18 років (орієнтовно).

Програма не потребує спеціальної підготовки та знань, навчальний матеріал адаптовано до занять із вихованцями різного рівня підготовки.

Обсяг Програми становить 144 години, протягом одного-трьох років навчання. Теми та розподіл годин навчально-тематичного плану вказано орієнтовно. У разі необхідності в установленому порядку керівник може внести зміни до кількості годин у межах кожного змістового розділу, враховуючи інтереси вихованців.

Пропонуємо дотримуватися наступних рекомендацій при впровадженні Програми:

1-й рік основного рівня навчання «*Вирішення конфліктів мирним шляхом*» (розділи 1-5) – 36 годин на рік, 1 година на тиждень;

2-й рік основного рівня навчання «*Базові навички медіатора/медіаторки служби порозуміння закладу освіти*» (розділи 6-9) – 36 годин на рік, 1 година на тиждень;

3-й рік основного рівня навчання «*Служба порозуміння закладу освіти в дії*» (розділи 10-14) – 72 години на рік, 2 години на тиждень.

Програма 1-го року навчання «*Вирішення конфліктів мирним шляхом*» універсальна та спрямована на опанування вихованцями навичок вирішення конфліктів мирним шляхом. Вона може викладатися незалежно від програм 2-го та 3-го років навчання.

Програма 2-го року навчання «*Базові навички медіатора/медіаторки служби порозуміння закладу освіти*» має на меті практичне опанування техніки відновних практик.

Програма 3-го року навчання «*Служба порозуміння закладу освіти в дії*» продовжує і поглиблює розпочату на 1-му та 2-му році підготовку медіаторів, а головне – закріплює, деталізує отримані навички, розширює арсенал засобів для роботи з різними конфліктними ситуаціями.

Важливо звернути увагу на те, щоб зміст навчання майбутніх медіаторів не тільки слідував за логікою вивчення різних аспектів медіації, але й тісно та нероздільно поєднувався з практикою (конкретними конфліктами, які трапляються в закладі освіти). Означене дозволить не тільки значно підвищити ефективність навчання але й сформувати відновну культуру в закладі освіти.

Рекомендовано розподілити теми з кожного розділу 3-го року навчання пропорційно до всього навчального року.

Якщо заклад освіти з самого початку **ставить за мету створити службу порозуміння з числа учнів/учениць**, то більш доречним буде запровадити програму 1-го і 2-го року навчання за наступним графіком – програму «*Вирішення конфліктів мирним шляхом*» в першій частині навчального року, програму «*Базові навички медіатора/медіаторки служби порозуміння закладу освіти*» – в другій частині навчального року. При цьому вихованці та педагог-медіатор/педагогиня-медіаторка має можливість визначитися з майбутніми учнями-медіаторами та ученицями-медіаторками. Педагогу-медіатору/педагогині-медіаторці під час відбору майбутніх медіаторів серед учнів/учениць бажано враховувати гендерний підхід і, якщо можна, створити рівний склад хлопців та дівчат.

Необхідно зауважити, що для впровадження програми «*Базові навички медіатора/медіаторки служби порозуміння закладу освіти*» та «*Служба порозуміння закладу освіти в дії*» педагог/педагогиня **повинен/повинна пройти відповідне навчання та отримати сертифікат медіатора/медіаторки.**

Загальні риси методичної системи досягнення мети, засоби її досягнення, форми і режим заняття.

Кожна тема Програми містить теоретичну і практичну частину.

Зокрема, теоретична частина передбачає використання інформаційних повідомлень/міні-лекцій/ дискусій з учнями/ученицями.

Практична частина об'єднує роботу в малих групах, парах, моделювання та аналіз ситуацій, перегляд та обговорення відеороликів, мозкові штурми, рольові ігри, вирішення

ситуацій, соціальний театр, відпрацювання навичок медіації та проведення «Кола», відпрацювання навичок ведення тренінгових занять, створення презентацій та колажів; посвяту в медіатори тощо. Паралельно із впровадженням Програми рекомендовано здійснювати просвітницьку діяльність в закладі освіти, а саме: розміщення інформаційних матеріалів на сайтах закладу; випуск бюлетеня; створення інформаційного стенду; запровадження тематичних днів/тижнів/місячника; флешмобів; презентація гуртка для педагогічного, батьківського та учнівського колективів, популяризація роботи медіаторів в громаді тощо.

Основною організаційною формою реалізації теми, передбаченої Програмою, є *тематичне заняття з використанням елементів тренінгу*.

Ключовим елементом методичної системи забезпечення реалізації Програми гуртка є посібник (Розбудова миру. Профілактика і вирішення конфлікту з використанням медіації: соціально-педагогічний аспект. Київ: ФОП Стеценко В.В., 2016. 192 с.), програма освітнього тренінгу «Базові навички медіатора/медіаторки служби порозуміння закладу освіти», методичний посібник «Створення системи служб порозуміння для впровадження медіації за принципом “рівний-рівному” та вирішення конфліктів мирним шляхом в закладах освіти».

Форми контролю за результативністю засвоєння Програми: години рефлексії до кожного розділу, підсумкове заняття, опитування, розробка інформаційної кампанії із впровадження медіації в закладі освіти, презентація проекту служби порозуміння.

ОСВІТНЬО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН
«Вирішення конфліктів мирним шляхом»
основний рівень, 1-й рік навчання
36 годин

Розділи, теми занять	Кількість годин		
	Теоретичні	Практичні	Усього
Вступ		1	1
РОЗДІЛ 1. Усвідомлювати мир			8
Тема 1. Корені насильства	0,5	1,5	2
Тема 2. Як протистояти булінгу	0,5	1,5	2
Тема 3. Я будую мир	0,5	1,5	2
Тема 4. Де шукати допомоги та підтримки	0,5	0,5	1
Рефлексія теми		1	1
РОЗДІЛ 2. Розуміти конфлікт			7
Тема 1. Конфлікт в житті людини	0,5	0,5	1
Тема 2. Де шукати конфлікт у закладі освіти	0,5	0,5	1
Тема 3. Які бувають конфлікти	0,5	1,5	2
Тема 4. З чого складається конфлікт	0,5	1,5	2
Рефлексія теми		1	1
РОЗДІЛ 3. Вирішувати конфлікт			9
Тема 1. Як діяти в конфлікті	0,5	1,5	2
Тема 2. Що та Чому? Позичі та інтереси	0,5	1,5	2
Тема 3. Успішні кроки у вирішенні конфлікту	0,5	1,5	2
Тема 4. Вирішуємо конфлікт		2	2
Рефлексія теми		1	1
РОЗДІЛ 4. Спілкуватися в конфлікті			8
Тема 1. Активно слухати	0,5	1,5	2
Тема 2. Відкрито запитувати	0,5	0,5	1
Тема 3. Дослівно перефразувати	0,5	1,5	2
Тема 4. Ефективно давати зворотний зв'язок	0,5	0,5	1
Тема 5. Говорити від свого «Я»	0,5	0,5	1
Рефлексія		1	1
РОЗДІЛ 5. Прямуємо до розбудови миру		2	2
Підсумкове заняття		1	1
ВСЬОГО ГОДИН	8	28	36

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

Вступ (1 год.) Оголошення мети і завдань, а також особливостей побудови Програми «Вирішення конфліктів мирним шляхом». Представлення принципів, за якими відбуватиметься навчання та основних розділів Програми. Ознайомлення із планом роботи гуртка. Обговорення правил взаємодії в колективі.

РОЗДІЛ 1. Усвідомлювати мир (8 год.)

Тема 1. Корені насильства (2 год.)

Теоретична частина. Визначення поняття «насильство». Види та прояви насильства. Наслідки насильства.

Практична частина. Виконання вправ на формування негативного ставлення до насильства, дискримінації, формування ненасильницької поведінки, розуміння рівності прав чоловіків/хлопців та жінок/дівчат.

Тема 2. Як протистояти булінгу (2 год.)

Теоретична частина. Визначення поняття «булінг». Види і ознаки булінгу. Булінг в учнівському середовищі. Куди звертатись, якщо ви опинились або стали свідками ситуації булінгу.

Практична частина. Виконання вправ на формування здатності протистояти булінгу. Практичне опрацювання історій «Булінг в учнівському середовищі». Обговорення путівника для вихованців «Поради як уникнути булінгу». Створення порадника «Куди звертатись, якщо ви опинились або стали свідками ситуації булінгу».

Тема 3. Я будую мир (2 год.)

Теоретична частина. Визначення поняття «мир» та «миробудування». В чому цінність миру. Хто розбудовує мир. Які потрібні навички для миробудування. Участь жінок і дітей у розв'язанні конфліктів та миробудуванні.

Практична частина. Виконання творчого завдання «Портрет учня/учениці миротворця». Вправи на розуміння поняття «мир», усвідомлення власної значущості у розбудові миру.

Тема 4. Де шукати допомоги та підтримки (1 год.)

Теоретична частина. Визначення поняття «гаряча лінія». Історія Національної дитячої «гарячої лінії». Принципи роботи Національної дитячої «гарячої лінії». Інформація про роботу Національної дитячої «гарячої лінії».

Практична частина. Вправи на підвищення довіри учнів/учениць до роботи Національної дитячої «гарячої лінії» та готовності звертатися по допомогу.

Рефлексія (1 год.)

Аналіз рівня усвідомлення учнями опрацьованих тем. Збір думок учнів/учениць щодо питань, які були обговорені.

РОЗДІЛ 2. Розуміти конфлікт (7 год.)

Тема 1. Конфлікт в житті людини (1 год.)

Теоретична частина. Визначення поняття «конфлікт». Причини конфліктів. Учасники конфліктів. Наслідки конфліктів.

Практична частина. Вправи на усвідомлення конфлікту як важливої та невід'ємної частини життя особистості.

Тема 2. Де шукати конфлікт у закладі освіти (1 год.)

Теоретична частина. Конфлікти у закладі освіти: причини, рівні, наслідки.

Практична частина. Аналіз «Карти конфліктів в закладі освіти». Виконання практичних завдань у малих групах.

Тема 3. Які бувають конфлікти (2 год.)

Теоретична частина. Типологія конфліктів. Чинники конфліктів. Предметні конфлікти. Конфлікти інтересів. Конфлікт відносин. Конфлікт цінностей. Структурні конфлікти. Гендерні складові конфлікту.

Практична частина. Вправи на обговорення типології конфліктів.

Тема 4. З чого складається конфлікт (2 год.)

Теоретична частина. Структура конфлікту. Трикутник конфлікту. Стадії розвитку конфлікту.

Практична частина. Вправи на розуміння структури конфлікту. Робота з наочним зображенням трикутника конфлікту. Перегляд мультфільму «Конфлікт. Сірники».

Рефлексія (1 год.)

Аналіз рівня усвідомлення учнями опрацьованих тем. Збір думок учнів/учениць щодо питань, які були обговорені.

РОЗДІЛ 3. Вирішувати конфлікт (9 год.)

Тема 1. Як діяти в конфлікті (2 год.)

Теоретична частина. Дії під час конфлікту. Трикутник вирішення конфлікту. Деструктивний/конструктивний шляхи вирішення конфлікту. Стили вирішення конфліктів.

Практична частина. Практичні вправи: «Армрестлінг», «Перехід на інший бік», «Девіз». Обговорення особистої поведінки в конфлікті. Аналіз конфліктної ситуації з огляду стилів вирішення конфліктів.

Тема 2. Що та Чому? Позиції та інтереси (2 год.)

Теоретична частина. Позиція в конфлікті. Інтерес в конфлікті. Як відшукати позиції та інтереси сторін в конфлікті.

Практична частина. Практичні вправи: «Зайди в коло», «Айсберг», «Апельсин». Аналіз конфліктної ситуації з огляду позицій та інтересів сторін. Виконання тесту К. Томаса з метою визначення особистого типу вирішення конфлікту.

Тема 3. Успішні кроки у вирішенні конфлікту (2 год.)

Теоретична частина. Етапи вирішення конфлікту. Збір інформації. Визнати наявність конфлікту. Визначення позицій, інтересів та потреб. Оцінка та вибір оптимального варіанта. Творчість. Визнання сторонами прийнятого варіанта вирішення конфлікту. Потиснення рук.

Практична частина. Практична вправа: «Мої цінності». Перегляд анімаційного фільму «Фігури і форми». Обговорення змісту кожного з етапів вирішення конфлікту.

Тема 4. Вирішуємо конфлікт (2 год.)

Практична вправа «Предмети». Вправи на розв'язання ситуації згідно з етапами вирішення конфлікту.

Рефлексія (1 год.)

Аналіз рівня усвідомлення учнями опрацьованих тем. Збір думок учнів/учениць щодо питань, які були обговорені.

РОЗДІЛ 4. Спілкуватися в конфлікті (8 год.)

Тема 1. Активно слухати (2 год.)

Теоретична частина. Визначення поняття «активне слухання». Етапи активного слухання.

Алгоритм використання техніки активного слухання.

Практична частина. Практичні вправи: «Зіпсований телефон», «Звіт за одну хвилину», «Вчимося слухати і розуміти почуття співрозмовника/співрозмовниці». Аналіз відео «Люди в білому». Вправи на уважне та неуважне слухання співрозмовника.

Тема 2. Відкрито запитувати (1 год.)

Теоретична частина. Навіщо вміти запитувати. Види запитань. Правила формулювання запитань.

Практична частина. Практичні вправи: «Постав питання», «Дізнайся 10 фактів».

Тема 3. Дослівно перефразувати (2 год.)

Теоретична частина. Рефлексивне слухання. Ехо-техніка. Перефразування. Правила перефразування. Резюмування та правила його використання.

Практична частина. Практична вправа «Змійка».

Тема 4. Ефективно давати зворотний зв'язок (1 год.)

Теоретична частина. Визначення поняття «зворотний зв'язок». Види зворотного зв'язку. Правила надання зворотного зв'язку.

Практична частина. Вправи на удосконалення навичок надання зворотного зв'язку.

Тема 5. Говорити від свого «Я» (1 год.)

Теоретична частина. Різниця між «Ти-твердженням» і «Я-твердженням». Структурні частини «Я-твердження». Формула «Я-твердження».

Практична частина. Вправи на відпрацювання навичок формулювання «Я-тверджень».

РОЗДІЛ 5. Прямуємо до розбудови миру (2 год.)

Практична справа: творчий проект «Вирішуй конфлікти мирним шляхом! Прямуємо до розбудови миру разом!»

Підсумкове заняття (1 год.)

Аналіз рівня усвідомлення учнями опрацьованих тем. Підбиття підсумків роботи гуртка

ПРОГНОЗОВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ

Вихованці мають знати:

- поняття та види насильства;
- поняття та види булінгу;
- принципи ненасильницької поведінки;
- базові засади та принципи миробудування;
- поняття миробудування;
- базові поняття конфліктології;
- причини конфліктів;
- типологію конфліктів;
- структуру конфлікту;
- етапи вирішення конфліктів;
- стилі вирішення конфліктів;
- методологію профілактики конфліктів у повсякденному спілкуванні.

Вихованці мають вміти:

- визначати види насильства;
- визначати види булінгу;
- вирішувати конфлікти мирним шляхом;
- дотримуватися принципів миробудування;
- дотримуватися ненасильницьких моделей поведінки;
- попереджувати виникнення та ескалацію конфліктних ситуацій у повсякденному житті;
- попереджувати прояви насильства, булінгу;
- дотримуватися рівних прав чоловіків/хлопців та жінок/дівчат;
- визначати причини конфліктів;
- аналізувати структуру конфлікту;
- визначати гендерну складову конфлікту;
- протидіяти дискримінації за статевими, віковими, етнічними, культурними ознаками, віросповіданням, ознаками відсутності/наявності інвалідності тощо;
- володіти навичками відновлювальної комунікації.

Вихованці мають набути наступний досвід:

- аналізувати причини конфліктів;
- визначати позиції та інтереси в конфлікті;
- будувати картографію конфлікту;
- впроваджувати відновну комунікацію.

ОСВІТНЬО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

**«Базові навички медіатора/медіаторки служби порозуміння закладу освіти»
основний рівень, 2-й рік навчання
36 годин**

Розділи, теми занять	Кількість годин		
	Теоретичні	Практичні	Усього
<i>Вступ</i>	1		1
РОЗДІЛ 6. Знати медіацію			8
Тема 1. Що таке «медіація»	0,5	0,5	1
Тема 2. Переваги медіації	0,5	0,5	1
Тема 3. Правила та принципи медіації	0,5	0,5	1
Тема 4. Етика медіатора/медіаторки	0,5	1,5	2
Тема 5. Путівник по медіації	0,5	1,5	2
Рефлексія теми		1	1
РОЗДІЛ 7. Впроваджувати медіацію			14
Тема 1. З чого починати	0,5	1,5	2
Тема 2. Працюємо індивідуально	0,5	1,5	2
Тема 3. Практична робота медіатора/медіаторки		8	8
Тема 4. Коли доречна медіація		1	1
Рефлексія теми		1	1
РОЗДІЛ 8. Працювати в «Колі»			6
Тема 1. Як працює «Коло»	0,5	0,5	1
Тема 2. Навчаємось в «Колі»	1	3	4
Рефлексія теми		1	1
РОЗДІЛ 9. Створити службу порозуміння			6
Тема 1. Створюємо службу порозуміння	0,5	0,5	1
Тема 2. Як працює служба порозуміння	0,5	0,5	1
Тема 3. Популяризуємо медіацію та службу порозуміння	0,5	0,5	1
Тема 4. Тримай руку на пульсі або користь моніторингу	0,5	0,5	1
Тема 5. Проектування «Наша служба порозуміння»		2	2
Підсумкове заняття		1	1
ВСЬОГО ГОДИН	8	28	36

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

Вступ (1 год.) Презентація історії відновних практик. Обговорення ролі медіації в освіті. Аналіз успішного досвіду медіації за кордоном.

РОЗДІЛ 6. Знати медіацію (8 год.)

Тема 1. Що таке «медіація» (1 год.)

Теоретична частина. Відновний підхід. Відновні практики. Поняття «медіація».

Практична частина. Виконання вправ на усвідомлення необхідності впровадження відновних практик в закладі освіти. Перегляд анімаційного фільму «Конфлікт+Медіатор=Порозуміння».

Тема 2. Переваги медіації (1 год.)

Теоретична частина. Визначення поняття «діалог». Особливості медіації. Специфіка фасилітації. Вирішення конфліктів в суді.

Практична частина. Вправи на формування уявлення про місце медіації серед інших відновних практик та її переваги.

Тема 3. Правила та принципи медіації (1 год.)

Теоретична частина. Правила медіації. Характеристика принципів медіації: добровільність, неупередженість та нейтральність, конфіденційність, розподіл відповідальності. Дотримання недискримінації.

Практична частина. Виконання завдань на усвідомлення необхідності дотримуватися правил і принципів в процесі проведення медіації. Практична вправа «Великий секрет».

Тема 4. Етика медіатора/медіаторки (2 год.)

Теоретична частина. Визначення поняття «етика». Етичний кодекс медіатора/медіаторки.

Практична частина. Аналіз етичних засад роботи медіатора/медіаторки. Індивідуальна робота з Етичним кодексом медіатора/медіаторки. Виконання творчого завдання: «Колаж. Портрет медіатора/медіаторки»

Тема 5. Путівник по медіації. (2 год.)

Теоретична частина. Етапи медіації. Підготовчий етап. Індивідуальні зустрічі зі сторонами. Медіаційна зустріч (зустріч сторін).

Практична частина. Практична вправа «Намалюй етапи медіації». Колективне опрацювання текстів «Рекомендації медіаторам», «Згода на проведення медіації», «Угода сторін».

Рефлексія (1 год.)

Аналіз рівня усвідомлення учнями/ученицями опрацьованих тем. Збір думок учнів/учениць щодо питань, які були обговорені.

РОЗДІЛ 7. Впроваджувати медіацію (14 год.)

Тема 1. З чого починати (2 год.)

Теоретична частина. Навіщо вступне слово медіатору. Структура вступного слова медіатора/медіаторки. Особливості вступного слова медіатора/медіаторки.

Практична частина. Виконання вправ на оволодіння технологією складання вступного слова медіатора. Опрацювання тексту «Сценарій медіаційної зустрічі (приклад)».

Тема 2. Працюємо індивідуально (2 год.)

Теоретична частина. Індивідуальні зустрічі зі сторонами конфлікту. Правила індивідуальної зустрічі. Зміст індивідуальної зустрічі.

Практична частина. Вправи на відпрацювання поведінки медіатора/медіаторки на індивідуальній зустрічі зі стороною конфлікту.

Тема 3. Практична робота медіатора (8 год.)

Виконання вправ за методом «рольової гри» на формування навичок проведення медіації. Обговорення власної готовності до впровадження медіації. Аналіз успіхів та складнощів під час проведення медіації (рольової гри).

Тема 4. Коли доречна медіація (1 год.)

Теоретична частина. Критерії відбору конфліктів для медіації. Випадки, коли медіація не застосовується. Ситуації насильства та медіація. Як розпізнати готовність сторін до медіації. Оцінка готовності медіатора/медіаторки до проведення медіації.

Практична частина. Вправи на розуміння конфліктів, які можуть бути вирішені за допомогою медіації.

Рефлексія (1 год.)

Аналіз рівня усвідомлення учнями опрацьованих тем. Збір думок учнів/учениць щодо питань, які були обговорені.

РОЗДІЛ 8. Працювати в «Колі» (6 год.)

Тема 1. Як працює «Коло» (1 год.)

Теоретична частина. Визначення поняття техніка «Коло». Класифікація Кіл. Коло цінностей. Коло вирішення конфліктів. Коло прийняття рішень. Тематичні Кола.

Практична частина. Виконання вправ специфіки техніки «Коло».

Тема 2. Навчаємось в «Колі» (4 год.)

Теоретична частина. Правила Кола. Принципи Кола. Особливості проведення Кола.

Практична частина. Вправи, які дозволяють сформувати навички проведення відновної техніки «Коло».

Рефлексія (1 год.)

Аналіз рівня усвідомлення учнями/ученицями опрацьованих тем. Збір думок учнів/учениць щодо питань, які були обговорені.

РОЗДІЛ 9. Створити службу порозуміння (6 год.)

Тема 1. Створюємо службу порозуміння (1 год.)

Теоретична частина. Що таке служба порозуміння. Склад служби порозуміння. Як регламентується створення служби порозуміння.

Практична частина. Обговорення механізму створення служби порозуміння.

Тема 2. Як працює Служба порозуміння (1 год.)

Теоретична частина. План роботи служби порозуміння. Хто такий/така та що робить координатор/координаторка. Як відбувається співпраця з усіма учасниками освітнього процесу.

Практична частина. Вправи на розуміння алгоритму діяльності служби порозуміння.

Практична вправа «Три кроки».

Тема 3. Популяризуємо медіацію та службу порозуміння (1 год.)

Теоретична частина. План інформаційно-просвітницької кампанії з популяризація медіації та служби порозуміння.

Практична частина. Виконання вправ на аналіз інформаційно-просвітницької кампанії з популяризації медіації та служби порозуміння.

Тема 4. Тримай руку на пульсі або користь моніторингу (1 год.)

Теоретична частина. Система моніторингу діяльності медіатора/медіаторки однолітків служби порозуміння. Звітність медіатора/медіаторки однолітків.

Практична частина. Практична вправа «Складаємо медіаційну справу».

Тема 5. Проектування «Наша служба порозуміння» (2 год.)

Практична вправа «Коллаж». Вправа на розуміння особистої ролі та ролі кожного/кожної в діяльності служби порозуміння.

Підсумкове заняття (1 год.)

Аналіз рівня усвідомлення учнями опрацьованих тем. Підбиття підсумків роботи гуртка.

ПРОГНОЗОВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ

Вихованці мають знати:

- поняття відновних практик;
- особливості застосування медіації в якості відновної практики у закладах освіти;
- вимоги до відбору конфліктних ситуацій для проведення медіацій;
- принципи, засоби, методи збору, систематизації, узагальнення і використання інформації під час медіаційних зустрічей;
- принципи медіації;
- етапи проведення медіації;
- етичні вимоги до медіатора служби порозуміння;
- відновлювальну практику «Коло»;
- механізм діяльності Служб порозуміння закладу освіти;
- особливості застосування інтерактивних технологій в закладах освіти за принципом «рівний-рівному».

Вихованці мають вміти:

- застосовувати вимоги до відбору конфліктних ситуацій для проведення медіацій;
- проводити відновлювальну практику «Коло»;
- дотримуватися етичних норм, поважати права сторін конфлікту;
- дотримуватися гендерного балансу при проведенні медіації;
- дотримуватися принципів та правил медіації;
- проводити інформаційно-просвітницькі заходи із популяризації медіації, відновних практик, вирішення конфліктів мирним шляхом.

Вихованці мають набути досвід:

- складання вступного слова медіатора;
- проведення індивідуальних зустрічей зі сторонами конфлікту;
- проведення медіації;
- проведення відновної техніки «Коло»;
- створення служби порозуміння в закладі освіти;
- популяризації відновних практик.

ОСВІТНЬО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН
«Служба порозуміння закладу освіти в дії»
основний рівень, 3-й рік навчання
72 години

Розділи, теми занять	Кількість годин		
	Теоретичні	Практичні	Усього
<i>Вступ</i>	1		1
Розділ 10. Практикуми з відпрацювання відповідних тем та питань відновних практик (медіація, техніка «Коло»)	4	14	18
Визначення позицій та інтересів			
Попередні зустрічі зі сторонами			
Медіаційна зустріч			
Виконання угоди сторін			
Обговорення актуальних питань			
Розділ 11. Практикуми з відпрацювання комунікативних навичок медіаторів	4	14	18
Комунікативна компетентність			
Стилі спілкування			
Техніки ефективної комунікації			
Обговорення актуальних питань			
Розділ 12. Практикуми з опрацювання складних випадків та аналізу відповідності практики стандартам медіації	4	14	18
Аналіз випадку для медіації			
Як протистояти маніпуляціям з боку учасників/учасниць			
Як дотриматися нейтральності та неупередженості			
Як вчасно зупинити медіацію			
Стресостійкість медіатора/медіатори			
Обговорення актуальних питань			
Розділ 13. Інноваційні методи відновних практик	4	6	10
Техніки відновних практик			
Сучасні методи медіації			
Сучасні технології медіації			
Сучасні види медіації			
Сучасні професійні вимоги до медіаторів			
Обговорення актуальних питань			
Розділ 14. Проведення кількісного та якісного моніторингу, обговорення його результатів	3	3	6
Критерії успішності діяльності служби порозуміння			
Обговорення результатів моніторингу			
Стратегічне планування на основі результатів моніторингу			
Обговорення актуальних питань			
Підсумкове заняття		1	1
ВСЬОГО ГОДИН	20	52	72

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

Вступ (1 год). Презентація результатів діяльності служби порозуміння. Аналіз сильних та слабких сторін діяльності служби порозуміння в закладі освіти.

РОЗДІЛ 10. Практикуми з відпрацювання відповідних тем та питань відновних практик (медіація, «Коло») (14 год.)

Теоретична частина. Чому важко знайти інтерес та позицію сторони конфлікту. Правила ефективної попередньої зустрічі зі сторонами. «Родзинки медіатора» під час медіаційної зустрічі. Гендерний аналіз кейсів з медіації.

Практична частина. Відпрацювання навичок визначення позицій та інтересів сторін. Рольова гра «Зустріч зі стороною конфлікту». Робота з кейсами медіації. Обговорення критеріїв успішності виконання угоди сторін.

РОЗДІЛ 11. Практикуми з відпрацювання комунікативних навичок медіаторів (18 год.)

Теоретична частина. Ефективна комунікація медіатора/медіаторки.

Практична частина. Вправи на відпрацювання технік ефективної комунікації. Розвиток комунікативної компетентності, визначення стилів спілкування.

РОЗДІЛ 12. Практикуми з опрацювання складних випадків і аналізу відповідності практики стандартам медіації (18 год.)

Теоретична частина. «Складні» учасники медіації. Ризики маніпуляції в спілкуванні сторін конфлікту. Принцип нейтральності в медіації. Недискримінаційний підхід. Як уникнути стресу при вирішенні конфліктів. Профілактика емоційного вигорання медіатора.

Практична частина. Групова робота із ситуаціями медіації. Аналіз складних ситуацій в медіації. Вправи на виявлення маніпуляцій в спілкуванні сторін конфлікту. Визначення показників, які допомагають вчасно зупинити медіацію. Вправи на формування стресостійкості медіатора.

РОЗДІЛ 13. Інноваційні методи відновних практик (10 год.)

Теоретична частина. Сучасні методи медіації. Інноваційний досвід впровадження відновних практик в закладах освіти.

Практична частина. Опрацювання методів, технологій, видів медіації. Обговорення сучасних вимог до медіаторів. Вправи на оволодіння техніками відновних практик.

РОЗДІЛ 14. Проведення кількісного та якісного моніторингу, обговорення його результатів (6 год.)

Теоретична частина. Критерії успішності діяльності служби порозуміння. Результати моніторингу успішності медіації в закладі освіти.

Практична частина. Обговорення сильних та слабких сторін роботи служби порозуміння. Пошук ресурсів для розвитку служби порозуміння. Стратегічне планування на основі результатів моніторингу.

Підсумкове заняття (1 год.)

Аналіз рівня усвідомлення учнями опрацьованих тем. Підбиття підсумків роботи гуртка

ПРОГНОЗОВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ

Вихованці мають знати:

- обмеження у застосуванні медіації;
- особливості відновлювальної комунікації;
- правила ефективної попередньої зустрічі зі сторонами;
- причини та ознаки емоційного вигорання медіатора;
- ознаки «складних» учасників медіації;
- сучасні методи медіації;
- інноваційний досвід впровадження відновних практик в закладах освіти;
- критерії успішності діяльності служби порозуміння.

Вихованці мають вміти:

- проводити медіації;
- аналізувати власну роботу в якості медіатора;

- визначати позиції та інтереси сторін;
- робити гендерний аналіз медіаційних кейсів;
- визначати ознаки емоційного вигорання;
- виявляти стресостійкість в роботі медіатора;
- виявляти маніпуляції у спілкуванні сторін конфлікту;
- визначати показники, які допомагають вчасно зупинити медіацію;
- вести документацію медіатора служби порозуміння;
- вести пошуки ресурсів для розвитку служби порозуміння.

Вихованці мають набути досвід:

- впровадження медіації в закладі освіти;
- стратегічного планування розвитку служби порозуміння.

ОРІЄНТОВНИЙ ПЕРЕЛІК ОБЛАДНАННЯ

№	Найменування	Кількість
1.	Фліпчарт	1 шт.
2.	Аркуші блоку фліпчарта	8 бл.
3.	Аркуші формату А4	2 п.
4.	Маркери	8 к-т.
5.	Кольорові стікери	8 к-т.
6.	Ножиці	5 шт.
7.	Клей	5 шт.
8.	Скотч	3 шт.
9.	Ручки	За кількістю учасників
10.	Папір для нотаток	За кількістю учасників
11.	Роздатковий матеріал	За кількістю учасників
12.	Мультимедійний проектор	1 шт.
13.	Ноутбук	1 шт.
14.	Колонки	1 шт.

ЛІТЕРАТУРА

1. Анн Л. Ф. Психологический тренинг с подростками / Л. Ф. Анн. – С-Пб. : Питер, 2005. – 272 с.
2. Безпалько О. Спілкуємось та діємо : навч.-метод. посіб. / О. Безпалько, Ж. Савич. – К. : Навч. книга, 2002. – 112 с.
3. Бесемер Христоф. Медиация. Посредничество в конфликтах/ Пер. с нем. Н.В.Маловой. – Калуга, «Духовное познание», 2004. – 176 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.e-reading.club/bookreader.php/105724/Mediaciya.pdf>.
4. Бесемер Христоф. Медиация. Посредничество в конфликтах/ Пер. с нем. Н.В.Маловой. – Калуга, «Духовное познание», 2004. – 176 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.e-reading.club/bookreader.php/105724/Mediaciya.pdf>.
5. Величко Оксана, Тетяна Янковська. Управление конфликтами та стрессом. Посібник для працівників апарату суду. – Київ, 2010. – 192 с.
6. Вишнякова Н.Ф. Конфликтология. – Минск, 2002. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gua.pp.ua/diplomaticeskaya-strategiya-produktivnyie-37161.html>.
7. Волков Б.С., Волкова Н.В. Психология общения в детском возрасте. 3-е изд. —СПб.: Питер, 2008. – 272 с: ил.
8. Воронцова Т. В., Пономаренко В. С. та інші. Вчимся жити разом. Практикум для учнів з розвитку соціальних навичок у курсі «Основи здоров'я» (основна і старша школа): – К.: Видавництво «Алатон», 2016. — 272 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.unicef.org/ukraine/ukr/8_osn_practic.pdf

9. Гетті ван Гурп. Медіація однолітків. Докладний посібник з розв'язання конфліктів у наших школах. – 2006.
10. Гірник А.М. Основи конфліктології: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / А.М. Гірник. –К.: Києво-Могилян. акад., 2010. –222 с. [Електронний ресурс]. –Режим доступу: http://pidruchniki.com/15660212/psihologiya/poserednistvo_konfliktah.
11. Головатий В., Горова А., Коваль Р., Синюшко М., Семчишин О., Шидловська Л. Стратегії забезпечення життєздатності відновних практик: механізм співпраці правової системи та громади заради суспільної безпеки. Посібник. – К.: Видавець Захаренко В.О., 2009. – 224 с. [Електронний ресурс]. –Режим доступу: http://stud.com.ua/17564/psihologiya/nastilna_kniga_praktichnogo_psihologa_robota_psihologa_z_doroslimi
12. Емельянов С.М. Практикум по конфликтологии / С.М. Емельянов. – СПб.: Питер, 2001. – 369 с.
13. Ємельяненко Л.М., Петюх В.М., Торгова Л.В., Гриненко А.М. Конфліктологія: Навч. посіб. / За заг. ред. В.М. Петюха, Л.В. Торгової. – К.: КНЕУ, 2003. – 315 с.
14. Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків». – Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2866-15>
15. Ішмуратов А.Т. Конфлікт і згода: Основи когнітивної теорії конфліктів. – К.: Наук, думка, 1996. – 190 с.
16. Йоган Гальтунг. Трансформація конфлікту мирними засобами. Трансценд метод. – Діалог різноманітностей, № 12 (50), грудень 1999. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://empedu.org.ua/content/transformaciya-konfliktu-mirnimi-zasobami>.
17. Карамушка Л. М. Управлінські конфлікти: Словник-довідник термінів з конфліктології. – Київ; Чернівці: ЧДУ, 1995. – 285–287 с.
18. Карнозова Л.М. Включение программ восстановительной ювенальной юстиции в работу суда: Метод. пособие. –М.: ООО «Информполиграф», 2009. – 108 с.
19. Коновалов А.Ю. Школьная служба примирения и восстановительная культура взаимоотношений: практическое руководство. / под общей редакцией Карнозовой Л.М. – М.: МОО Центр «Судебно-правовая реформа», 2012. – 256 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mediators.ru/rus/course/school/articles/text2#%D0%93%D0%BB%D0%B0%D0%B2%D0%B0%201>.
20. Кэт Кронин-Лэмп и Рон Кронин-Лэмп. Развитие восстановительной культуры школы: слияние личного и профессионального «пути паломника». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://narribrus.wordpress.com>.
21. Лисина М.И. Общение, психика и личность ребёнка. М.: Воронеж, 1997.
22. Луговцова Е. И. Организация школьной службы медиации : пособие для педагогов учреждений общ. сред. образования с белорус. И рус. яз. обучения / Е. И. Луговцова, Ю. Н. Егорова. — Минск : Нац. ин-т образования, 2017. — 200 с.
23. Максудов Р.Р. Восстановительная медиация: идея и технология: Метод. рекомендации. – М.: Институт права и публичной политики, 2009. – 72 с.
24. Малкіна-Пих І.Г. Гендерна терапія. Довідник практичного психолога / І.Г.Малкіна-Пих. – М.: Ескімо, 2006. – 928 с. 5 Режим доступа: <http://medbib.in.ua/gendernyie-konfliktyi-41841.html>
25. Мацко Л.А. Основи психології та педагогіки. Психологія: лабораторний практикум/ Методичні рекомендації щодо проведення просвітницько-профілактичних занять з учнями 1-11 класів за програмою «Школа і поліція». – К., 2016
26. Механізми взаємодії органів державної влади та неурядових організацій у протидії жорсткому поводженню з дітьми: навч.-метод. посібник / За ред.: К.Б. Левченко, І.М. Трубавіної. – К.: Юрисконсульт, 2005. – 452 с.
27. Навчально-методичний посібник «Розбудова миру. Профілактика і вирішення конфлікту з використанням медіації: соціально-педагогічний аспект». - [Навч.- метод. посібник] / К.: ФОП Стеценко В.В. – 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.la-strada.org.ua/ucp_mod_library_showcategory_65.html

28. Не крадіть конфлікти, краще допоможіть в їх розв'язанні. Український жіночий фонд. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://empedu.org.ua/content/ne-kradit-konflikti-krashche-dopomozhit-v-yih-rozvyazanni>.
29. Небезпечні квести для дітей: профілактика залучення / Методичні рекомендації. - К.: ТОВ «Агентство “Україна”», 2017. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://lastrada.org.ua/ucsp_mod_library_showcategory_96.html
30. Орлянський В.С. Конфліктологія: Навч. посібник для вузів/ В.С. Орлянський; Мін-во освіти і науки України, Запорізький нац. техн. ун-т. –К.: Центр учбової літератури, 2007. – 159 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pidruchniki.com/12191214/psihologiya/konfliktologiya>.
31. Пихтіна Н.П. Основи педагогічної техніки [текст] : навч. посіб. – К. : «Центр учбової літератури», 2013. – 316 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pi.kubg.edu.ua/images/stories/Departaments/idpmo/Kaf_ncix/НаВ4аJlHa/l4_pcix_ter.pdf
32. Пірен М.І. Основи конфліктології: Навч. посіб. – 2-е вид. – К.: Ін-т психології ім. Г.С. Костюка АПН України, 1997. – 270 с.
33. Попередження, виявлення і подолання випадків насильства та жорстокого поводження з дітьми : метод. посіб. / Т.В.Журавель, О.О.Кочемировська, М.Е.Ясеновська. – К. : ТОВ «К.І.С.», 2010. – 242 с.
34. Праніс Кей, Стюарт Баррі, Уедж Марк. Кола примирення. Від злочину до повернення в громаду. – Пер. з англ. – К.: Видавець Захаренко В.О., 2008. – 272 с.
35. Програма «Особиста гідність. Безпека життя. Громадянська позиція»
Режим доступу: <https://childfund.org.ua/publikatsii?start=10>
36. Програма «Школа і поліція».Режим доступу:
<https://drive.google.com/file/d/0B3m2TqVM0APKVENwUVAzQ1B6a00/view>
37. Профілактика та протидія насильству над дітьми. Навч. посібник. – К.: ГЕРБ, 2007. – 144 с.
38. Резолюція Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_669.
39. Ричард Коэн. Практическое руководство для школьного медиатора. (выдержка). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mybiblioteka.su/3-57839.html>.
40. Рогов Є.І. Настільна книга практичного психолога: Навч. посібник: У 2 кн. - 2-е вид., Перераб. і доп. - М.: Гума-ніт. вид. центр ВЛАДОС. - Кн. 1: Система роботи психолога з дітьми різного віку. - 384с, 1999. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ibib.ltd.ua/nastolnaya-kniga-prakticheskogo-psihologa.html>
41. Рустем Максудов. Идея восстановительного подхода в работе с правонарушителями и конфликтами с участием несовершеннолетних. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mognovse.ru/gxn-rustem-maksudov-ideya-vosstanovitel'nogo-podhoda-v-rabote.html>.
42. Семиченко В.А., Заслуженюк В.С. Мистецтво взаєморозуміння. Психологія та педагогіка сімейного спілкування. – К.: Веселка, 1998. – 214 с. – С. 146–148.
43. Система захисту дітей від жорстокого поводження / за ред.: К.Б. Левченко. Трубавіної І.М. та ін. / навч.-метод. посібник. – К.: ДСССДМ, 2005.
44. Соціально-педагогічні основи захисту прав людини, протидії торгівлі людьми та експлуатації дітей: навч.-метод. посіб. – 2-ге вид., доповн. і переробл. – ТОВ «Агентство “Україна”». – К.: 2016. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://lastrada.org.ua/ucsp_mod_library_showcategory_96.html
45. Спілкуємося й діємо: Навч.-метод. посіб. / Ж.В. Савич, О.В. Безпалько. – К.: Наш час, 2006. – С.35–37. Режим доступу: <http://romny-mcss.edukit.sumy.ua/Files/downloads/Talk-and-act.pdf>
46. Фишер Р., Юри У. Путь к согласию, или переговоры без поражения: Пер. с англ. – М.: Наука, 1992. – 158 с.
47. Фопель К. Как научить детей сотрудничать? Психологические игры и упражнения: Практическое пособие: Пер. с нем.: В 4-х томах. Т. 1.— М.: Генезис, 1998.— 160 с, ил.

48. Шамликашвили Ц.А., Хазанова М.А. Метод «школьная медиация» как способ создания безопасного пространства и его психологические механизмы // Психологическая наука и образование. – 2014. – № 2. – С. 26–33. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://psyjournals.ru/psyedu/2014/n2/69948.shtml>.
49. Шевенко А.М. Методичне забезпечення відбору учнівської молоді до вищих навчальних закладів педагогічного профілю / Метод. реком. – К., 2016. – 157 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ipood.com.ua/data/NDR/Psychology/2016_Shevenko.pdf
50. Шкільна служба порозуміння : досвід упровадження медіації в Луганській області : навч.-метод. посібник / упоряд. : Л. П. Волченко, В. В. Байдик, С. В. Демчук. Харків : «Друкарня Мадрид», 2018. 104 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://drive.google.com/file/d/1WGR2falRtyyRiTkFUPHkkNb7c6VmonfS/view>
51. Шкільна служба розв'язання конфліктів: досвід уповноваження. Посібник / Коваль Р., Горлова А., Нікітчук А., Микитюк О., Ліхоліт Ю. – К.: Видавець Захаренко В.О., 2009. – 168 с.
52. Ходаківський Є.І., Богоявленська Ю.В., Грабар Т.П. Психологія управління. Підручник. – Центр учбової літератури. – 2011 – 664 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/13660212/psihologiya/zmistovni_teoriyi_motivatsiyi.

Методичне забезпечення програми

Розділи, теми занять	Рекомендовані джерела
РОЗДІЛ 1. Усвідомлювати мир	<p>Посібник «Розбудова миру. Профілактика і вирішення конфлікту з використанням медіації: соціально-педагогічний аспект» (редкол. Левченко К.Б., Панок В.Г., Трубавіна І.М., Ковальчук Л.Г., Андрєєнкова В.Л.) – С. 14-23, Додатки 8.1-8.3.</p> <p>Програма освітнього тренінгу для здобувачів освіти «Базові навички медіатора/медіаторки служби порозуміння закладу освіти» (розділ II. Протидія насильству та булінгу. Миробудування).</p> <p>Небезпечні квести для дітей: профілактика залучення / Методичні рекомендації. - К.: ТОВ «Агентство “Україна”», 2017. Електронний режим доступу: https://la-strada.org.ua/ucp_mod_library_showcategory_96.html</p> <p>Сайт Міністерства освіти і науки України https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/protidiya-bulingu/korisni-posilannya-shodo-temi-antibulingu</p>
РОЗДІЛ 2. Розуміти конфлікт	<p>Посібник «Розбудова миру. Профілактика і вирішення конфлікту з використанням медіації: соціально-педагогічний аспект» (редкол. Левченко К.Б., Панок В.Г., Трубавіна І.М., Ковальчук Л.Г., Андрєєнкова В.Л.) – С. 31-40, Додатки 8.4, 8.5.</p> <p>Програма освітнього тренінгу для здобувачів освіти «Базові навички медіатора/медіаторки служби порозуміння закладу освіти» (розділ III. Основи конфліктології; теми III.1.1-III.1.3).</p>
РОЗДІЛ 3. Вирішувати конфлікт	<p>Посібник «Розбудова миру. Профілактика і вирішення конфлікту з використанням медіації: соціально-педагогічний аспект» (редкол. Левченко К.Б., Панок В.Г., Трубавіна І.М., Ковальчук Л.Г., Андрєєнкова В.Л.) – С. 40-56, Додатки 8.6, 8.7., 8.10.</p> <p>Програма освітнього тренінгу для здобувачів освіти «Базові навички медіатора/медіаторки служби порозуміння закладу освіти» (розділ III. Основи конфліктології; теми III.2.1-III.2.4).</p>
РОЗДІЛ 4. Спілкуватися в конфлікті	<p>Посібник «Розбудова миру. Профілактика і вирішення конфлікту з використанням медіації: соціально-педагогічний аспект» (редкол. Левченко К.Б., Панок В.Г., Трубавіна І.М., Ковальчук Л.Г.,</p>

Розділи, теми занять	Рекомендовані джерела
	<p>Андреєнкова В.Л.) – С. 108-115, Додатки 8.8., 8.11., 8.13.</p> <p>Програма освітнього тренінгу для здобувачів освіти «Базові навички медіатора/медіаторки служби порозуміння закладу освіти» (розділ IV. Комунікативні навички медіатора/медіаторки).</p>
РОЗДІЛ 5. Прямуємо до розбудови миру	<p>Посібник «Розбудова миру. Профілактика і вирішення конфлікту з використанням медіації: соціально-педагогічний аспект» (редкол. Левченко К.Б., Панок В.Г., Трубавіна І.М., Ковальчук Л.Г., Андреєнкова В.Л.) – С. 20-23, Додатки 8.9., 8.12.</p>
РОЗДІЛ 6. Знати медіацію	<p>Посібник «Розбудова миру. Профілактика і вирішення конфлікту з використанням медіації: соціально-педагогічний аспект» (редкол. Левченко К.Б., Панок В.Г., Трубавіна І.М., Ковальчук Л.Г., Андреєнкова В.Л.) – С. 59-70</p> <p>Програма освітнього тренінгу для здобувачів освіти «Базові навички медіатора/медіаторки служби порозуміння закладу освіти» (розділ V. Відновні практики. Відновний підхід).</p>
РОЗДІЛ 7. Впроваджувати медіацію	<p>Посібник «Розбудова миру. Профілактика і вирішення конфлікту з використанням медіації: соціально-педагогічний аспект» (редкол. Левченко К.Б., Панок В.Г., Трубавіна І.М., Ковальчук Л.Г., Андреєнкова В.Л.) – С. 117-124, Додатки 8.16., 8.17, 8.21., 8.22., 8.23.</p> <p>Програма освітнього тренінгу для здобувачів освіти «Базові навички медіатора/медіаторки служби порозуміння закладу освіти» (розділ VI. Практика медіації).</p>
РОЗДІЛ 8. Працювати в «Колі»	<p>Посібник «Розбудова миру. Профілактика і вирішення конфлікту з використанням медіації: соціально-педагогічний аспект» (редкол. Левченко К.Б., Панок В.Г., Трубавіна І.М., Ковальчук Л.Г., Андреєнкова В.Л.) – С. 124-133, Додаток 8.14</p> <p>Програма освітнього тренінгу для здобувачів освіти «Базові навички медіатора/медіаторки служби порозуміння закладу освіти» (розділ VI. Практика медіації; теми VI.5; VI.8).</p>
РОЗДІЛ 9. Створити службу порозуміння	<p>Програма освітнього тренінгу для здобувачів освіти «Базові навички медіатора/медіаторки служби порозуміння закладу освіти» (розділ VII. Діяльність служби порозуміння).</p>
РОЗДІЛ 10. Практикуми відпрацювання відповідних тем та питань відновних практик (медіація, «Коло»)	<p>Навчально-методичний посібник «Створення системи служб порозуміння для впровадження медіації за принципом “рівний-рівному” та вирішення конфліктів мирним шляхом в закладах освіти»</p>
РОЗДІЛ 11. Практикуми відпрацювання комунікативних навичок медіаторів	<p>Навчально-методичний посібник «Створення системи служб порозуміння для впровадження медіації за принципом “рівний-рівному” та вирішення конфліктів мирним шляхом в закладах освіти»</p> <p>Мацко.Л.А. Основи психології та педагогіки. Психологія: лабораторний практикум/ Л.А.Мацко, М.Д.Прищак, Т.В.Первушина. – Вінниця: ВНТУ, 2011. – 139 с. Електронний режим доступу: http://posibnyky.vntu.edu.ua/pdf/000768.pdf</p> <p>Шевенко А.М. Методичне забезпечення відбору учнівської молоді до вищих навчальних закладів педагогічного профілю / Метод. реком. – К., 2016. – 157 с. Електронний режим доступу: http://ipood.com.ua/data/NDR/Psychology/2016_Shevenko.pdf</p>

Розділи, теми занять	Рекомендовані джерела
РОЗДІЛ 12. Практикуми з опрацювання складних випадків і аналізу відповідності практики стандартам медіації	Навчально-методичний посібник «Створення системи служб порозуміння для впровадження медіації за принципом “рівний-рівному” та вирішення конфліктів мирним шляхом в закладах освіти»
РОЗДІЛ 13. Інноваційні методи відновних практик	Навчально-методичний посібник «Створення системи служб порозуміння для впровадження медіації за принципом “рівний-рівному” та вирішення конфліктів мирним шляхом в закладах освіти» Корисні посилання: Сторінка Національної медіаторської та тренерської мереж ГО «Ла Страда-Україна» https://www.facebook.com/ntmukraine/ Сайт ГО «Ла Страда-Україна» https://la-strada.org.ua/ Сайт Національної асоціації медіаторів України http://namu.com.ua/ua/ Сайт Інституту миру та порозуміння http://ipcg.org.ua/
РОЗДІЛ 14. Проведення кількісного та якісного моніторингу, обговорення його результатів	Навчально-методичний посібник «Створення системи служб порозуміння для впровадження медіації за принципом “рівний-рівному” та вирішення конфліктів мирним шляхом в закладах освіти»

**Інформація про авторок
програми гуртка «Вирішення конфліктів мирним шляхом.
Базові навички медіації»**

Андрєєнкова Вероніка Леонідівна	Директор департаменту профілактики, освіти і медіації ГО «Ла Страда-Україна», медіатор
Левченко Катерина Борисівна	Урядова уповноважена з гендерної політики, доктор юридичних наук, кандидат філософських наук, професор
Матвійчук Марина Миколаївна	Викладач кафедри соціальної роботи та соціальної педагогіки Черкаського національного університету імені Б.Хмельницького, кандидат педагогічних наук, медіатор